

רק תחשוב על השירים שיכולתי להוליד!

16 עיבודים מחורזים

עיבד וחרז: רונן סוניס

המשורר מרקוס ולריוס מְרִטְיָאֵלִים נולד בספרד במאה הראשונה לספירה ופעל בעיקר ברומא. המכתמים (אֶפִּיגְרָמֹת) המופיעים במבחר הקטן שלעיל הם טיפה בים יצירתו, שכוללת יותר מ־1,500 מכתמים שונים, ולעיתים ארסיים, המתארים את החיים ברומא ואת תושביה. השמות הנזכרים בשיריו בדויים בדרך כלל, אבל טיפוסים האנשים המתוארים בהם התקיימו במציאות, וכמוהם המאורעות ההיסטוריים המתוארים בהם (כמו התפרצות הוויזוב בשנת 79 לספירה, או המרד הגדול ביהודה שהסתיים בשנת 73 או 74 לספירה). כמו כל משוררי רומא בני זמנו, לא חרז מרטיאליס את מכתמיו ואף לא העניק להם כותרות. המשקלים שבהם שקל את שיריו, משקלי השירה הרומית העתיקה, מבוססים על חילופי תנועות ארוכות וקצרות, ולא על חילופי תנועות מוטעמות ולא־מוטעמות כמו המשקלים שאנחנו רגילים בהם. כידוע, לא נותר בעברית של ימינו כל הבדל שמיע בין תנועות ארוכות לקצרות — בין קמץ לפתח או לחטף־פתח, למשל. אי אפשר, למעשה, לתרגם לעברית שירה רומית עתיקה במשקליה המקוריים. השיטה המקובלת ביותר לתרגם שירה רומית עתיקה לעברית היא להמיר את התנועות הארוכות במוטעמות, ואת הקצרות — בלא־מוטעמות.* לצורך הדגמה, תרגמתי בשיטה זו את השיר הראשון המופיע כאן:**

אֶת סִפְרוֹנֵי מְשֻׁבְּחִים, אוֹהֲבִים וְשָׂרִים כָּל בְּנֵי רוֹמָא.
תַּחַת כָּל זְרוּעַ אֲנִי, אוּ בְקַפְלֵי כָּל גְּלִימָה.
אֵלֶּה סִמְקוֹ אוּ חֲרוּ, אַחֲרַיִם פְּהִקוּ אוּ הוֹקִיעוּ.
זֶהוּ חֶפְצִי! רַק עֵתָה נַחַת אַרְוֶה מְשִׁירִי.

ואולם, קיימות כמובן שיטות אחרות. מתרגמיו הראשונים של מרטיאליס לעברית היו בני תקופת ההשכלה ושקלו את תרגומיהם־עיבודיהם במשקל התנועות שהיה מקובל בזמנם.** אחרים תרגמוהו בחרוז חופשי*** או במשקל טוני־סילבי ובתוספת חרוזים****. בחרתי בשיטה האחרונה, שלפי דעתי מתאימה במיוחד לתרגום מכתמים שונים.

ר"ס

* בשיטה זו תרגמו משיירי מרטיאליס בנציון בנשלום ("מרטיאליס, מבחר שירים", מוסד ביאליק, 1977) ועמינדב דיקמן ("אפיגרמות כך ואחרת", הרגול־מודן, 2016).

** במקורו נשקל השיר בדיסטיכון אלגי, כמו רבים ממכתמיו של מרטיאליס.

*** ואלה הם: צבי הירש זומרהויון (1781-1853) ויצחק־אייזק בן־יעקב (1801-1865).

**** כך תרגם משיירי מרטיאליס ארנסט דוד קולמן ("עולמה של הספרות הרומית", מסדה, 1983).

***** כך תרגם משיירי מרטיאליס איתן בן נתן שנפטר לאחרונה (תרגומיו לא ראו אור בספר).

רוֹמָא מְזוּמְרֵת, רוֹמָא מְפֹאֲרֵת,
רוֹמָא מִתְמַסְרֵת לְסַפְרִים שְׁלִי.
וְכָל יָד נִשְׁלַחַת אֶת פְּנִינֵי לְקַחַת,
וּבְכָל אֲמֵתַחַת תִּמְצָאוּ אוֹתִי.
לְכֹלֶם בִּי חֵלֶק: זֶה מִסְמִיךְ כֶּסֶלְךָ,
זֶה מַחְוִיר כְּשֶׁלֶג, זֶה מְרַבֵּיץ פְּהוּק.
בְּשִׁבִיל זֶה עֲמַלְתִּי וְלִכְךָ פִּלְלֵתִי.
סוּף כָּל סוּף קִבְלֵתִי מִשִּׁירֵי סְפוּק.

קְלִי־סֵטוּס, מְזַג לִי כּוֹס וְאִזוּ הַגֵּשׁ עוֹד כָּד.
הֵמֶס בְּה, אֲלֵקִימוּס, שְׁלֵגִים מְאֻשְׁתְּקֵד.
דְּשִׁנּוּ אֶת שְׁעָרֵי בְּשִׁמּוֹן נְרָדִים,
עֲטְרוּ אֶת רַקוֹתַי בְּמִקְלָעוֹת וְרָדִים,
כִּי כָּל קִיסָר שֶׁנַּח בְּקֶבֶר הַגְּבוּהַ
מוֹרָה לְנוֹ לְחַיּוֹת: גַּם אֶל עֵלוּל לְגוּעַ.

צדיק

אֵיךְ, לִיגוֹרִינוּס, אֵיךְ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךְ
אֶף רַע לְשָׁלוֹם אוֹתְךָ לֹא יִבְרַךְ?
לְקִיתָ כְּבֵר מְזֻמָּן בְּנִגְעַת מִסְכָּן:
אֲתָה פִּיטֹן מְדִי, יוֹתֵר מְדִי פִּיטֹן.
לֹא עֵקֶץ הַעֲקָרֵב בְּחֵרוֹנוֹ כִּי רַב,
וְלֹא חֶמֶת פִּתְנָיִם בְּלֵהֵט הַשְּׂרָב,
לֹא זַעַם נִמְרָה שֶׁצָּדוּ אֶת גּוֹרָה
יִרְתִּיעוּ כְּאוֹתוֹ הַנִּגְעַת הַנוֹרָא.

הַקָּשֶׁב לִי, יִקְרִי: זֶה בְּלֵתִי אֶפְשָׁרִי!
אֲשֶׁב – אֲתָה מְקַרֵּיא. אֶקוּם – אֲתָה מְקַרֵּיא.
אֲחוּשׁ לְמַחְרָאָה – תִּמְשִׁיךְ בְּהַקְרָאָה.
אֶל הַמְּרַחֵץ אָבוּא וְאֵינִי מִמֶּךָ מַחְבּוּא.
אֲצֵא לִי קֶצֶת לְשַׁחוֹת – תִּמְתִּינִי בְּמִלְתַּחוֹת.
לְאֲרוּחָה אֲרוּץ – אֲתָה אוֹרֵב בַּחוּץ.
אֲסַב לְאֲרוּחָה וְאֵינִי לִי מְנוּחָה.
אֲשַׁכֵּב לִי לְנִמְנָם – אֲתָה עוֹד מְזוּמָם.
תִּשְׁאַל: "מָה זֶה מְזִיק? לְמִי אֲנִי מִפְרִיעַ?"
– צְדִיק אֲתָה, צְדִיק, אֲבָל טִרְחָן מְזוּיעַ.

שיחה עם הזין

הַסּוֹחֵר בְּקֶשׁ מְמַנֵּי
מְאָה אֶלְף עַל הַנֶּעַר.
בְּעוֹדֵנִי מִתְמַקַּח
פוּיְבוּס כְּבֵר שְׁלָם עֲלִיו.
וְעֵכְשׁוֹ מוּטָל הַזִּין
בִּידֵי, שְׁבוּר מִצַּעַר,
מְהַלֵּל אֶת שְׁמוֹ שֶׁל פּוּיְבוּס
וְרוֹטֵן עַל בְּעָלָיו.

זִין, דֵּי! אֵינְנִי פּוּיְבוּס,
הוּא בְּכָלֵל אֵינּוּ כְּמוֹנִי:
הוּא דוֹפֵק כְּאִישׁ מְקַצוּעַ
וְאֲנִי רַק מִתְפָּרֵר.
יֵשׁ לוֹ זִין לְתַפְאֵרֵת
שֶׁהַרְוִיחַ לוֹ מִלִּיּוֹנִים.
אִם אֲתָה תִּרְוִיחַ כְּכָה
אֶפְנֹק אוֹתְךָ יוֹתֵר!

שש כוסות לסיבֵּיהּ ושש גם לקורינה
 וחמש ליוֹלֵיהּ ושבע ליוסטינה.
 כוס לאות! נשָׁתה לחיים – באנה, עלמות.
 ואם אף אחת לא באה – בואו, חלומות.

רק מי שלא מבין במכתמים
 יכול לקרא להם משחק תמים.
 משחק תקרא לספורי נסים
 על הקיקלופ שמגדל כבשים,
 על נער שנשָׁרה לו הפנף
 או מלך שזלל את שני בניו.
 לא, פֶּלְקוּס. שירתי לא תתבזה
 בתלבושות פרועות של מחזה.
 "אבל לזה סוגדים ומריעים!"
 – את זה מהללים, אותי קוראים.

בשבחי הביקורת

קורא ומאזין חומדים את ספרוני,
 אך איזה משורר צין אותם לגנאי.
 זה לא כל כך אכפת לי: תבשילי צריכים
 לנעם לסועדים ולא לטבחים.

אין ארוחות חינם

בעודני משתרה אחריך אל ביתך,
 ומקשיב לפטפוטיך בתקוה לארוחה,
 ומריע לכל שטות שעשית או תגיד –
 רק תחשב על השירים שיכלתי להוליד!
 שיר שרומא תהלל ונכרי יקרא בריתת,
 שפרש לא יגנה וסנטור יצטט,
 שפרקליט ידון לזכות ופיטן יגנב חיש קל
 לא נכתב באשמתך! זו אשמה כבדת משקל.
 אוי, לבולוס, מי יסכים לאי־צדק שכונה?
 חנפניך מתרבים וספרי נותר רזה.
 תם החדש, ודפי עוד יבהיקו בלבנם:
 זה עגשו של משורר שיצא לזלל חנם.

למה להשוות?

קיקיליאנוס, איזה איש חביב!
 אני משמיע שיר – אתה משיב
 בצטוטים מפיטני עבר,
 ממרסוס וקטולוס והשאר.
 חשבת שאבריק לעמתם
 כאלו לא ידעו לכתב מכתם?
 אם להחניף לשירתי חשבת,
 אולי תקריא מה שאתה פתבת?

שירה קלסית

פסיבי אגרסיבי

רק מפִּיטֵן בֵּן קָדָם תִּתְפַּעֵל
וְרַק עַל מֵת תִּגְמַר אֶת הַהֶלֶל.
סְלִיחָה, וְאִקְרָא, בְּאֵמַת סְלִיחָה,
אֶךְ לֹא אָמוּת כְּדִי לְרֻצֹתָהּ.

סְבִלוּס, בְּאֵמַת, זֶה תַּחַת זֶה?
רוֹצֵה לְדַעַת כִּמָּה הוּא רֹזֵה?
עִם קֶצֶת רְצוֹן וְטִיפ־טַפַּת יִכְלַת
תּוֹכַל לְנַעֵץ אוֹתוֹ בְּכָל חֻלְחֻלָּת.

לגנוב השיר

למי לרדת

הַסֵּפֶר שְׁאֵתָהּ מִקְרִיא,
הוּ פִּידֻנְטִינוּס, הוּא סִפְרִי,
אֶךְ קְרִיאָתָהּ כִּה מְבִיכָה
שֶׁהוּא מִתְחִיל לְהִיּוֹת שְׁלֵף.

מִתְנֹנֹת אֵינְךָ שׁוֹלַח? אֵל תִּשְׁלַח אוֹתָן אֵלַי.
לֹא אֲחֻשֵׁב עֲלֶיךָ, כְּרִסְטוֹס, שְׁאֵתָהּ אָדָם כִּילִי,
אֶךְ לְגָאֵלוּס וּלְלוֹפּוּס מִתְנֹנֹת אֵתָהּ נוֹתֵן,
וּלְטִיטִיוּס, אִפִּיקִיוּס וְקִיסִיוּס גַּם כֵּן?
זֶה בְּסֵדֶר בְּעֵינֶיךָ? מְצִץ נָא זֵינִי, נִכְבְּדִי!
לֹא צְנוּעַ כְּמוֹ שְׂיִשׁ לִי, אֲלֵא זֵינִי יְהוּדִי:
זֵינִי מִירוּשָׁלַיִם שְׁבִתִּיָּה הֶרוּסִים,
זֵינִי שְׁמֵרֵד בְּרוּמָא וְהוּטְלוּ עָלָיו מְסִים.

בכל זאת

כְּרִינוּס הוּא בְּרִיא כְּמוֹ שׁוֹר, וּבְכָל זֹאת הוּא חֹר.
כְּרִינוּס מְטַפֵּל בְּעוֹר, וּבְכָל זֹאת הוּא חֹר.
כְּרִינוּס מְשַׁתְּזֵף כָּל יוֹם, וּבְכָל זֹאת הוּא חֹר.
כְּרִינוּס מְמַעֵט לְלֶגֶם, וּבְכָל זֹאת הוּא חֹר.
כְּרִינוּס מְחַרְבֵּן כְּמוֹ סוּס, וּבְכָל זֹאת הוּא... מְסִפִּיק!
הוּא מְלַקֵּק עֵמֶק בְּפוּס – וּבְכָל זֹאת לֹא מְסִמִּיק.

על התפרצות הוויזוב

הוויזוב שהוריק בצל זמורות ענב
ואשכולות פאר כבדו באגניו,
שבקחוס העדיף על ארץ מכורה
ונוס אהבה מספרטה ודבירה,
שמדרונו המה מהלולת סאטיר
ושמו של הרקולס את פסגתו הכתיר –
נשרף כלו באש, כסה ברמץ חם.
עתה שוכני מרום יצרו על כחם.

מכתמים

מכתמים מעקרם
מענגים בקצורם.
לקצור הזה אין ערך;
אם הם מצטרפים לקרן.